

УДК 811.161.2'373.21(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-7>

СУЧАСНИЙ УРБАНОНІМНИЙ ПРОСТІР МІСТА КРОПИВНИЦЬКОГО

THE MODERN URBAN SPACE OF KROPYVNYTSKYI

Демешко І. М.,

orcid.org/0000-0002-2982-8675

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Урбанонімний простір міста – вираження культурно-історичного фрейму міста. Через зміну історичних та політичних подій помітне активне перейменування назв вулиць, площ, проспектів, бульварів. Наукова розвідка має на меті проаналізувати сучасну урбанонімну систему міста Кропивницького, виявити тенденції перейменування, мотиви номінацій та установити мотиваційну, лексико-семантичну, функціонально-прагматичну специфіку сучасного урбанонімного простору міста Кропивницького.

Актуальним залишається питання опису сучасного урбанонімного простору міста Кропивницького, вияву тенденцій перейменування, мотивів номінацій, проаналізувати мотиваційну, лексико-семантичну, функціонально-прагматичну специфіку сучасного урбанонімного простору м. Кропивницького. Характерно, що урбаноніми відображають політику держави, етнічну, культурну специфіку міста. Переважна більшість – це комеморативні назви, що передають інформацію про історію, культуру міста. Онімні та апелювативні назви міста відображають сучасні українські реалії, відповідають історичним, етнографічним, естетичним, культурним критеріям.

Урбаноніми міста Кропивницького відповідають принципам української топоніміки, відображають сучасну ідеологічну політику держави, представляють етнічну, культурну специфіку міста. Годоніми Кропивницького мають демократичний, проукраїнський характер, відповідають ідеям, тенденціям української топонімної системи. В урбаноніміконі Кропивницького переважають меморіальні назви (несуть інформацію про історію краю та держави). За семантикою твірних основ годоніми міста Кропивницького поділяються на відонімні та відапелювативні. Найдинамічніша підгрупа годонімів міста на честь героїв та полеглих героїв російсько-української війни, а також на честь місцевих видатних діячів, науковців, митців, історичні назви, назви, що характеризують місцевість. Вивчення нових годонімів міста Кропивницького для створення сучасної лінгвальної картини урбанонімного простору міста. Годоніми міста Кропивницького утворено лексико-семантичним (різновиди цього способу – трансонімізація, онімізація), морфологічним та морфолого-синтаксичним способами.

Ключові слова: урбанонім, годонім, агоронім, мікрохоронім, урбанонімний простір, трансонімізація, онімізація.

The urban space of a city is the expression of its cultural and historical frame. Due to the change in historic and political events, there is an active retitling of the names of streets, squares, avenues, and boulevards. The research aims to analyze the modern urban system of the city of Kropyvnytskyi, to identify trends in renaming, motives for nominations, and to establish the motivational, lexical-semantic, functional-pragmatic specificity of the modern urban space of Kropyvnytskyi.

The issue of describing the modern urban space of Kropyvnytskyi, identifying renaming trends, motives for nominations, analysing the motivational, lexical and semantic, functional and pragmatic specificity of the modern urban space of Kropyvnytskyi is relevant. The urbanonyms reflect the state's policy, ethnic and cultural specificity of the city. The vast majority are commemorative names that convey information about the history and culture of the city. The city's onymous and appealing names reflect the modern Ukrainian realities and meet historical, ethnographic, aesthetic and cultural criteria.

The urban names of Kropyvnytskyi comply with the principles of the Ukrainian toponymy, reflect the current ideological policy of the state, and represent the ethnic and cultural specifics of the city. The memorial names (carrying information about the history of the region and the state) are dominated in urbanonomicon of Kropyvnytskyi. According to the semantics of the constituent bases, the godonyms of Kropyvnytskyi are divided into the names which are derived from onyms and appellatives.

The hodonyms of Kropyvnytskyi are democratic, pro-Ukrainian in nature, and correspond to the ideas and trends of the Ukrainian place name system. The most dynamic subgroup includes the names in honor of heroes and died heroes of the Russian-Ukrainian war, as well as in honor of local prominent figures, scientists, artists, historical names, and names that characterize the area. The study of the new godonyms of Kropyvnytskyi creates the modern language picture of the city's urban space. The newly formed hodonyms of Kropyvnytskyi are formed by lexical and semantic (varieties of this method – transonymization, ononymization), morphological and morphological-syntactic methods.

Key words: urbanonym, godonym, agoronym, microchoronym, urban space, transonymization, ononymization.

Постановка проблеми. Урбанонімний простір – цілісна система, у якій нові номінації підпорядковані мовним законам, на його формування впливають соціально-економічні, етнокультурні, етноментальні екстралінгвальні чинники.

Урбаноніми – внутрішньоміські об'єкти (вулиці, провулки, площі, набережні та ін.) утворюють систему простору відповідного міста. В урбанонімній системі кількісно найбільшу становлять годоніми (від грец. ὁδός – шлях, дорога, вулиця, русло) – власні назви топографічного об'єктів урбанічного простору – вулиці, проспекти, провулки, набережні та ін., агороніми – площі, майдани, мікрохороніми – парки, цвинтарі.

Сучасний урбанонімний простір м. Кропивницького зазнав певних змін порівняно з попередніми роками. Годонімна система удосконалюється, стає відповідним джерелом інформації про місто, розкриває його історію, культуру, традиції та ін. Аналіз сучасних назв міста досить актуальний, оскільки відтворює картину культурного та ментального розвитку мешканців міста та виявлення екстралінгвальних чинників регіонального урбанімікону. Актуальність дослідження зумовлена потребою системного вивчення структурно-семантичної специфіки та функціонування урбанонімів м. Кропивницького, виникнення яких пов'язано з державною ідеологією, соціокультурними тенденціями суспільства, національної ментальності мешканців відповідного регіону. Через перейменування вулиць, площ, проспектів відбувається впровадження політики пам'яті, формування україноцентричної моделі історичної пам'яті.

Внутрішньоміські об'єкти, зокрема урбаноніми міста, виконують, крім номінативної функції, ще адресно-ідентифікувальну, інформативну, диференційну, етнографічну, локативну, часову, естетичну, емотивну, соціокультурну, культурно-історичну, фізико-географічну, релігійну. Зараз значна кількість вулиць (годонімів), проспектів, провулків та інших об'єктів просторової структури міста називають на честь видатних осіб, певних подій. У Законі України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» (ст. 3) зазначено перелік підстав, причин, за якими визначають, на честь кого і чого можна назвати вулиці, проспекти тощо. Щодо присвоєння імені фізичної особи або осіб, такими підставами є: «1. Імена фізичних осіб присвоюються з метою увічнення пам'яті про осіб, які: 1) внесли вагомий вклад у боротьбу за незалежність, розбудову Української держави...; 2) здійснили героїчний вчинок, звершення в ім'я Батьківщини; 3) зробили значний особистий внесок у розвиток науки, освіти, культури та інших сфер суспільного життя» [1, ст. 3, 1]. Закон визначено мету перейменування: 1) для популяризації фактів історії України; 2) «формування історичної свідомості Українського народу; 3) сприяння розвитку науки, літератури, архітектури, мистецтва та інших сфер суспільного життя» [1, ст. 4].

Безперечно, урбанонімний простір міста – своєрідні маркери певного періоду, вектори, що сприяють вияву політичної свідомості, прагненню до національної ідентичності. Тому питання топоніміки, декомунізації онімів – це вже й питання національної безпеки. Залишаються актуальними проблеми урбанонімної системи міста Кропивницького на сучасному етапі, вияв тенденцій перейменування, мотивів номінацій, з'ясування лексико-семантичної, функціонально-прагматичної специфіки сучасного урбанонімного простору міста Кропивницького.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Урбаноніми були об'єктом дослідження Ю. О. Карпенка, М. М. Торчинського, К. Й. Галаса, В. В. Лучика, О. Б. Негер, Н. В. Кутузи,

Н. І. Лісняк, Г. В. Бачинської, С. А. Мартос, А. А. Титаренко, О. Б. Галай, О. М. Демської, Ю. І. Фернос, Я. В. Янчишиної.

В. В. Лучик проаналізував особливості становлення, специфіку української урбанонімії, методи української ономастики на тлі теоретичних досягнень світової ономастики [2–4]; О. Б. Негер – об’єкт як позамовний чинник розвитку урбанонімів Закарпаття, функції урбанонімів [5; 6]. Г. В. Бачинська, охарактеризувала сучасний годонімікон міста Тернопіль [7; 8]; С. А. Мартос – словотвірну структуру годонімів Херсона [9], О. Б. Галай – українську урбанонімію Закарпаття XX–XXI ст. [10], А. А. Титаренко – урбанонімію Кривого Рогу [11], Ю. І. Фернос – вплив процесів декомунізації на систему урбанонімів міста Умані [12]. А. А. Титаренко, аналізуючи лексико-семантичні, структурно-дериваційні, функціонально-прагматичні особливості найменувань внутрішньо міських об’єктів Кривого Рогу, звертає увагу на екстралінгвальні (етнокультурні, етноментально, соціально-економічні) та інтралінгвальні (підпорядковані законам мови) чинники, які необхідно враховувати при систематизації урбанімічного матеріалу [11, с. 7]. А. В. Гріччина визначила чинники функціонування урбанонімів – стрімка урбанізація українського суспільства, динамічність номінаційного процесу, культурологічний, педагогічний аспекти топоніміки, накопичення нового фактичного матеріалу [13], а також варто враховувати процес декомунізації в Україні, вплив російсько-української війни, оскільки серед основних тенденцій у найменуванні вулиць – називати на честь героїв та полеглих героїв російсько-української війни, а також на честь місцевих видатних діячів, повертати історичні назви, давати назви, що характеризують місцевість, її ландшафт чи рослинність: *Волошкова, Садова, Чарівна, Джерельна*, пров. *Вишневий*.

Мета статті – проаналізувати сучасну урбанімічну систему міста Кропивницького, виявити тенденції перейменування, мотиви номінацій та установити мотиваційну, лексико-семантичну, функціонально-прагматичну специфіку сучасного урбанімічного простору міста Кропивницького.

В урбанімічній системі міста Кропивницького старі й нові найменування, що становлять своєрідне джерело інформації про місто Кропивницький. Урбаніміми виконують інформаційну функцію, розкриваючи історію, культуру, звичаї, традиції мешканців міста. Виникнення або перейменування урбанімімів мотивується індивідуальною семантикою – онімічною або апелятивною, що зберігає урбанімічну унікальність та неповторність міста, відповідне історико-культурне середовище, унікальність аур. З 2014 року у Кропивницькій громаді перейменовано 300 вулиць [15]. Ці зміни відбуваються відповідно до концепції інтеграції українських маркерів в урбанімічний простір міста Кропивницького, що базується на збереженні пам’яті для міста історичних подій, постатей, культурної спадщини України [16].

Станом на 1 березня 2024 року в місті Кропивницькому 1081 урбанімім: 590 вулиць, 428 провулків, 41 тупик, 9 проїздів, 6 проспектів, 4 площі, 1 бульвар, 1 набережна, 1 шосе [17]. За 2022–2024 рр. Міською радою міста Кропивницького було прийнято рішення про перейменування 215 урбанімічних об’єктів. Мета перейменувань – упровадження політики пам’яті, популяризація української спадщини, налагодження зв’язку між поколіннями українців, підкреслення локальної ідентичності кропивничан, ушанування героїв. Основна ознака мотивувальної бази сучасних урбанімімів міста Кропивницького – ушанування пам’яті героїв, вплив процесів декомунізації на урбанімічну систему міста Кропивницького. Переважна більшість сучасних назв 2022–2024 рр. становлять меморіальні назви.

Виклад основного матеріалу. У формулюваннях Закону України «Про присвоєння юридичним особам та об’єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» використано концепти «увічнення пам’яті», «формування історичної пам’яті народу», тому об’єкти міського простору не лише означають лінійні об’єкти міста (вулиці, проспекти) для орієнтації людини в місті, а й набувають нового призначення та функцій – закріплення відповідних фактів, ідей, а в ширшому контексті – інтересів українського народу, певних соціальних груп, інституцій, суспільства в цілому. Годонім як

системоутворювальний елемент урбанонімної системи – ціннісно-орієнтоване поняття, що виконує певні функції – номінативну, етнографічну, ідеологічну, часову, адресно-ідентифікувальну, інформативну, асоціативну (естетичну, емотивну), соціокультурну, культурно-історичну, фізико-географічну, релігійну.

Створюючи урбанонімний інформаційний простір символічних маркерів, сучасні годоніми – носії ідеологічних, соціокультурних смислів. Процеси перейменування, «декомунізації» набувають важливого значення, оскільки таким чином упроваджується політика пам'яті, ураховуються закономірності щодо принципів номінації лінійних об'єктів міста. О. Б. Галай, крім основних мотиваційних ознак – меморіальності, вшанування, характеристичності, асоціативності, виділяє додаткові три ступені мотивації [10, с. 8].

Урбанонімний простір певного міста – сукупність урбанонімних одиниць, адаптованих за лінгвістичними, соціокультурними, етнокультурними законами, зафіксованих у писемному та усному мовленні мешканців міста. Сучасні відонімні урбаноніми – найменування на честь відомих осіб Кропивницького або Кіровоградщини, які зробили внесок у духовну сферу функціонування людства: вул. *М. Кропивницького*, *М. Садовського*, *П. Саксаганського*, *Віктора Близнеця*, *Євгена Маланюка*; пр-т *Володимира Винниченка*. Значна частина урбанонімів – це переважно номінації на честь українських державних діячів та вчених: вул. *Богдана Хмельницького*, *Івана Огієнка* (український науковець, політичний, громадський і церковний діяч, мовознавець, лексикограф, педагог. Перший ректор Кам'янець-Подільського національного університету).

Сучасний годонімікон Кропивницького – переважно семантичні мовні знаки, виникнення яких мотивується індивідуальною пропріальною або апелятивною семантикою. Переважно це відантропонімні утворення: вул. *Шульгиних* (брати Шульгини – активні поборники української державності – Олександр Шульгин був першим міністром закордонних справ УНР, Володимир – один з організаторів Помічного студентського куреня, що поліг біля станції Крути за незалежність України); вул. *Макеєвська* (Петро Макеєв – засновник купецької династії Єлисаветграда. Фактично заснував вулицю *Купецьку*, пізніше отримала назву *Преображенська*. Торгував переважно тканинами. вул. *Балашівська* (від прізвища купця Балашова) [14, с. 93]; *Лелеківська* (У середині XVIII ст. на березі Інгулу поселився підпрапорний Яким Лелека – засновник Інгульської слободи. Після його смерті землі перейшли у спадок синові, який тут оселився 1758 р. Він об'єднав два хутори і назвав слободу *Лелеківкою*. Тут була відкрита перша митниця для контролю за товарами, що перевозилися з Польщі на Запоріжжя, що проіснувала до 1766 р. На місці дерев'яної школи в 1904 р. збудовано цегляну, зараз це КЗ «Лелеківська гімназія Кропивницької міської ради»).

Назви вулиць на честь відомих науковців, педагогів Кропивницького: вул. *Василя Харциєва* (учений, педагог, засновник кафедри української мови та літератури, перший професор нашого університету); вул. *Академіка Тамма* (фізик-теоретик, лауреат Нобелівської премії за відкриття в галузі ядерної фізики. Прожив в Україні 22 роки. Закінчив Єлисаветградську гімназію, викладав у Таврійському університеті); вул. *Миколи Смоленчука* (прозаїк, літературознавець, член Спілки письменників України); вул. *Леоніда Куценка* (літературознавець, доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників України, заслужений працівник народної освіти України); вул. *Володимира Панченка* (літературознавець, доктор філологічних наук, професор, літературний критик, письменник, народний депутат Верховної Ради України 1-го скликання); вул. *Василя Марка* (літературознавець, доктор філологічних наук, професор); вул. *Світлани Барабаш*, пров. *Світлани Барабаш* (поетеса, доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників України, заслужений працівник освіти України); вул. *Нінелі Бокій*, пров. *Нінелі Бокій* (історик, археолог, кандидат історичних наук); вул. *Леоніда Фільштейна* (доктор економічних наук, професор кафедри «Економіка, менеджмент та комерційна діяльність ЦНТУ, член Академії економічних наук України, заслужений працівник

народної освіти України), пров. *Валерія Едігея* (педагог); вул. *Івана Олінського* (академік живопису, графік, педагог).

Годоніми на честь українських учених, архітекторів, ілюстраторів, художників: вул. *Академіка Доленка* (геолог, геофізик, Академік НАН України (1979)); вул. *Архітектора Лишневського* (1894–1901 рр. – Олександр Лишневський працював міським архітектором міста. За його проєктами в Єлисаветграді споруджена Велика хоральна синагога, громадська жіноча гімназія (головний корпус ЦДУ ім. В. Винниченка, ЗОШ №7, ремісничо-грамотне училище, реальне училище, будинок Барського (краєзнавчий музей)); вул. *Архітектора Паученка*; вул. *Георгія Нарбути* (художник-графік, ілюстратор, один із засновників і ректор Української Академії Мистецтв), вул. *Амвросія Ждахи* (першим з українських графіків розпочав працю над оформленням «Кобзара» Т. Шевченка).

Годоніми, утворені від апелятивів: пров. *Громадівців* (наприкінці 1870–1880-х рр. у місті діяв гурток «українофілів». На її чолі стояв лікар Опанас Михалевич, що мешкав і практикував у місті в 1878–1885 та з 1895 до кінця життя. Її учасниками в різний час були Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), майбутній фольклорист і музикознавець, один із засновників Української Центральної Ради Олександр Волошин, Земські статистики Олександр Русов, Феофан Василевський, Софія Русова, студенти Іван Стиранкевич, Микола Левитський, учні реального училища Євген Чикаленко, Олександр Тарковський, Андрій Грабенко. До громади належали Марко Кропивницький, Микола Тобілевич (Садовський). Унікальна риса Громади – програма перекладів освітньої та художньої літератури, значно послідовніше, ніж в інших регіональних Громадах [15], вул. *Незалежності*, вул. *Героїв-рятувальників*, вул., провул. *Героїв-земляків*, вул. *Гончарська*, провул. *Гончарський* (на честь давнього ремесла), *Дружби*, *Єдності*, *Свободи*.

Основні принципи номінування годонімів міста Кропивницького – меморіальні, асоціативні, локативні, символічні назви, назви-вшанування.

Меморіальні назви відтворюють два принципи номінації: гуманістичний – на честь осіб, що «здійснили внесок у духовний і матеріальний розвиток людства») та ідеологічний (на честь військових, національних героїв, державних діячів, людей з активною життєвою позицією) [11, с. 8].

У годоніміконі Кропивницького виявлено такі меморіальні назви:

1) годоніми на честь історичних осіб, історичних назв, історичних подій: *Анни Ярославни*, *Княгині Ольги*, *Князів Острозьких*, *Короля Данила*, *Павла Скоропадського*, *Пилипа Орлика*, *Отамана Чорного Ворона*, вул. *Івана Богуна*, *Богдана Хмельницького*, *Івана Виговського*, *Івана Мазепи*, *Святослава Хороброго*, *Гетьмана Сагайдачного*, *Козака Суліми*, *Степана Бандери*; *Степового Костя Отамана* (отаман Степової дивізії, Головний отаман Холодного Яру); *Лицарів Зимового походу*, пров. *Максима Залізняка*, *Зимовий*;

2) годоніми на честь громадських, релігійних діячів: пр-т *Винниченка* (політичний і громадський діяч, прозаїк, драматург, художник. Перший голова Директорій УНР, голова Генерального секретаріату, генеральний секретар внутрішніх справ); вул. *Грушевського*, *Юрія Липи* (громадський діяч, письменник, поет, публіцист, лікар, автор української геополітичної концепції; один з ідеологів українського націоналізму), *Євгена Чикаленка* (громадський діяч, меценат української культури), *Панаса Михалевича* (громадський діяч, лікар), *Василя Нікітіна* (громадський діяч, юрист, педагог, перекладач, подвижник української культури, перший голова єлисаветградської «Просвіти»), *Павла Рябкова* (археолог, етнограф), *Левка Лук'яненка*, *Івана Пулюя*, *Павла Скоропадського*, *Костя Оверченка* (громадський діяч, поет, перекладач); *Моріса Подолова* (публіцист, драматург), *Любомира Гузара* (патріарх-предстоятель Української греко-католицької церкви), *Михайла Завадського* (видавець, один із фундаторів Єлисаветградського земського реального училища (нині Кропивницький інженерний коледж ЦНТУ), засновник першого в Україні часопису «Педагогічний вісник» (1881–1883);

3) годоніми на честь видатних діячів культури, письменників: вул. *Марії Примаченко*, *Івана Гончара*, *Соломії Крушельницької*, *Кропивницького*, *Марії Заньковецької*, *Миколи Садовського*,

Марії Садовської-Барілотті, Старицького, Леся Курбаса, Сергія Параджанова, Наталії Ужвій, Бориса Лятошинського (композитор, диригент, педагог), Григорій Синиця (художник), Анатолія Авдієвського (хоровий диригент, композитор, педагог), Скульптора Архипенка (скульптор, художник, один з основоположників кубізму в скульптурі), Алли Горської (художниця, діячка правозахисного руху), Віктора Френчка (скульптор, член Національної Спілки художників України; із 1937 року працював у нашому місті); Василя Стефаника, Олени Теліги (поетеса, літературний критик, діячка ОУН), Скульптора Архипенка, Шевченка, Івана Франка, Дмитро Донцов, Миколи Куліша, Володимира Караташа (письменник, вояк УПА, політв'язень, учасник Кенгірського повстання – наймасштабнішого в історії ГУЛАГу повстання в'язнів), Христини Алчевської, Василя Симоненка, Євгена Маланюка, Миколи Вінграновського, Івана Драча, Віктора Близнеця, Ганни Барвінок, Олександра Кониського, Олександра Олеся, Євгена Плужника, Марка Вовчка (Марія Вілінська), Олени Журливої (Олена Котова), Миколи Зерова, Олега Ольжича, Миколи Вінграновського, Івана Багряного, Олеся Гончара, Леоніда Тендюка, Валерія Гончаренка;

4) годоніми на честь відомих науковців, освітян: вул. Академіка Вернадського, Дмитра Чижевського, Юрія Шевельова, Олени Степанів (історикиня, викладачка географії, громадська та військова діячка, перша у світі жінка, офіційно зарахована на військову службу у званні офіцерки, чотарка (лейтенатка) Української Галицької Армії), Наталії Бракер, Софії Окуневської, Григоровича (славіст, педагог), Академіка Корольова, Академіка Тамма, Василя Харцієва, Олени Курило (мовознавця, діалектологиня), Леоніда Каденюка (льотчик-випробувач 1-го класу, перший і єдиний космонавт незалежної України), Миколи Амосова, Івана Огієнка, пров. Дмитра Чижевського, В'ячеслава Шкоди (історик-краєзнавець, шевченкознавець), Юрія Шевельова,

Сергія Єфремова (державний діяч, літературознавець, академік Української АН), Сергія Шелухіна (учений, юрист, історик, письменник, педагог), Валентина Глушка (учений у галузі ракетно-космічної техніки), Михайла Янгеля (учений-механік, конструктор у галузі ракетно-космічної техніки);

5) годоніми на честь військового формування, української громадської організації; військових, громадських активістів, учасників Євромайдану: Січових стрільців, Чорних запорожців, Просвіти; Юрія Горліса-Горського, Героїв Крут, Миколи Федоровського (генерал-майор, освітній діяч), Пилипа Хмари, Харитина Пекарчук (хорунжа в УНР), Родини Смирнових, Родини Юхнелів, Юрка Тютюнника, Олени Степанів, Василя Вишиваного, Христини Сушко, Петра Болбочана, пров. Христини Сушко (військова медикиня, офіцерка в УНР), Терентія Уманського, Івана Кожедуба; Віктора Чміленка;

6) годоніми на честь героїв-захисників України, героїв-земляків: Руслана Слободянюка, Андрія Норова, Романа Майстерюка, Дмитра Придатка, Віталія Федитника, Тараса Карпи, Павла Сніцаря, Вадима Височина, Юрія Власенка, Юрія Коваленка, Юрія Олефіренка, Сергія Сенчева, Євгена Тельнова, Максима Бандерова, Ігоря Замозького, Андрія Норова, Василя Сліпака, Степана Чобану (льотчик-винищувач героїчно загинув у повітряному бою над Кропивницьким 28 лютого 2022 р.), Сергія Хрипунова, Ростислава Черноморченка; Героїв АТО, Героїв Майдану, Героїв України, Героїв Маріуполя, Героїв-земляків, Героїв-рятувальників, Героїв Чорнобиля, Героїв спецназу;

7) годоніми на честь видатних представників інших професій: 1) лікарів: Миколи Амосова, Валентини Радзимовської, Ольги Гліви (лікарка-анестезіологиня); 2) педагогів, краєзнавців, журналістів, меценатів: Олександри Єфимовської (засновниця Єлисаветградської гімназії), Михайла Завадського (педагог, громадський діяч, редактор, видавець), Федора Плотніра (краєзнавець, літописець Нової Праги), Наталії Бракер (педагогиня, краєзнавиця, перекладачка, меценатка), пров. Сухомлинського; вул. Віктора Погрібного (публіцист, журналіст, поет), Петра Яцика; 3) художників: Тетяни Яблонської (художниця-живописець), Анатолія Авдієв-

ського, Бочковського, Василя Кричевського, Андрія Надєждіна, Сергія Шаповалова, Андрія Ліпатова; пров. Марії Примаченко; 4) інженерів, військових, льотчиків: Левка Мацієвича (корабельний інженер, суднобудівник), Валентина Глушка, Григорія Тарана (льотчик), Леоніда Каденюка (льотчик-випробувач); 5) акторів, митців: Степана Чарнецького (поет, перекладач, театральньо-музичний критик, актор, режисер. Автор пісні «Ой у лузі червона калина»), Леоніда Бикова, Наталії Ужвій (акторка театру і кіно), Володимира Івасюка, Квітки Цісик.

Таким чином, переважають відантропонімі меморіальні назви гуманістичні (Гулака-Артемівського, Лесі Українки, Євгена Маланюка, Віктора Близнеця, Василя Стуса, Володимира Івасюка, Квітки Цісик, Яворницького), відантропонімі меморіальні назви національно-патріотичні (Івана Мазепи, Грушевського, Романа Шухевича, Павла Скоропадського).

Необхідно зауважити, що деякі меморіальні назви вулиць потребують перейменування, оскільки змінюються державні політичні вектори. Асоціативні назви – переважно локативні геоніми, що виникли для вказівки об'єкта, реалій.

Значно меншу групу становлять асоціативні годоніми, що мають топонімну мотивацію (Неопалимівська, Санаторний, Вінницька, Харківський) або мотивацію на честь міст, сіл (вул. Вишгородська (на честь битви під Вишгородом), вул. Бородянська, Ірпінська, Бучанська, Гостомельська, Охтирська, пров. Бородянський, Охтирський, Фастівський, вул. Чорнобаївська, Волноваська) або іншу мотивацію з прозорою етимологією (провулки: Буковинський, Гурбенський (бій під Гурбами, 1944 р.), пров. Європейський, Литовський, Незалежності, Виставковий, вул. Учительська; Ятранська; Литовська, Празька). Вул. Байгородська (назва пов'язана з повістю Юрія Яновського «Байгород», де під назвою Байгород було виведено Єлисавет лютого 1918 р.); Студентський бульвар. Асоціативно-локативні годоніми з фізико-географічним мотивуванням: пр-т Університетський, Промисловий, вул. Театральна, Вокзальна, Джерельна, Інгульська, Великобалківська, Озерна Балка, Солодка Балка, Водогінна; Соколівська, Канатівська, Обознівська.

Урбаноніми з локативним значенням вказують: 1) власне локативні, вказують на місцезнаходження об'єкта: Набережна, Біанська Набережна;

2) локативно-векторні, вказують на спрямування, на певний ойконім: вул. Бобринецький шлях, пров. Бобринецький, Баштанський, Знам'янський, Новоукраїнський, вул. Олександрійське шосе, Олександрійська, Світловодська, Сумська, Одеська, Полтавська, Запорозька, Миколаївська, Очаківська, Звенигородська, Талліннська. Найменування від назви села: пров. Неопалимівський (походить від назви села Неопалимівка (релігійне походження), на території якого розміщена «Інгульська шахта»).

Годоніми, утворені від гідронімів: вул. Синьоводська (битва на річці Сині Води біля села Торговиця на Кіровоградщині, 1362. У ході бою литовсько-руські війська розбили татар), Інгульська, Сугокліївська, Дніпровська.

Асоціативні назви вулиць з'явилися за аналогією до назв інших об'єктів

або реалій: 1) асоціативно-локативні геоніми, які вказують на об'єкт, що розташований на цій вулиці: вул. Шкільна, пров. Дачний, Заводська, пров. Профілакторний, Салганні піски, пров. Водозбірний, вул. Теплична; 2) асоціативно-локативні годоніми: пров. Джерельний, вул. Завадівська, Залізнична, Заміська, Приміська, Прирічна, Лісопаркова, Озерна Балка, Берегова, Зарічна, Районна, пров. Ринковий, Прирічний, Річковий, Садовий, Санаторний, Скелястий, Степовий, Спускний, Струмковий, вул. Росинкова, Садова, Світла, Затишна, Зеленогірська, Червоногірська, Серпанкова, Степова, Солодка Балка, Сонячна, Сугокліївська.

Особливість квалітативних годонімів – характеристика об'єкта за ознаками: вул. Абрикосова, Лавандова, Проліскова, Веселкова, Весняна, Вільхова, Малинова, Польова, Пурпурна, Райдужна, Ручайна, Острівська, Спортивна, Сучасна, Чарівна, Червоної калини, Яблунева, Ягідна, пров. Айстровий, Вербний, Жасминовий, Ромашковий, Спортивний, Плетений, Плодовий, Славний, Сонячний, Сосновий, Теплий, Терновий. Квалітативні геоніми (узагальнювальне

поняття для назв вулиць, ліній, бульварів, провулків, проспектів, набережних тощо) характеризують об'єкт за ознаками: *Садова, Горіхова, Гранітна, Південна, Північна, Підлісна*, пров. *Вузький*. Серед цієї групи можна виокремити годоніми-характеристики: вул. *Далекосхідна, Південна, Східна, Підлісна, Плещна*, пров. *Далекий, Об'їзний, Підлісний*. На селищі Гірничому назва вулиць – це лінії: вул. *Лінія 1-а, вул. Лінія 2-а, вул. Лінія 3-я, вул. Лінія 7-а, вул. Лінія 9-а, вул. Лінія 10-а. Проспект Європейський* – на стратегічного курсу держави на набуття членства України в Європейському Союзі, що закріплено в Конституції України.

За граматичними ознаками, то ця група представлена прикметниковими дериватами. Динаміка перейменування відтворює принцип, що реалізований в уславленні осіб, що зробили значний внесок у духовний та матеріальний розвиток людства. Поширеними в годонімній системі Кропивницького за останні роки стали нові назви, переважно на честь героїв війни, героїв-захисників України. Аналізуючи систему годонімів Кропивницького можна зробити висновок, що продуктивними та поширені такі принципи номінації вулиць, провулків і проспектів за семантичним навантаженням: 1) відантропонімна номінація; 2) номінування за соціально-історичним принципом; 3) номінація за топонімним мотивуванням; 4) номінування за значущістю суспільних подій, професійної діяльності людини; 5) номінування, зумовлені останніми подіями в країні.

Новоутворені годоніми міста Кропивницького утворено лексико-семантичним, морфологічним та морфолого-синтаксичним способами. Лексико-семантичним утворено назви внаслідок переосмислення семантичної структури похідного. Різновиди цього способу – трансонімізація та онімізація. Унаслідок трансонімізації (перехід онімів з одного розряду до іншого) утворено годоніми, пов'язані з увіковічненням пам'яті: *Євгена Плужника, Євгена Подольчука, Віктора Близнеця, Віктора Похилека та ін.* Під час онімізації відбувається перехід від загальної назви до пропріальної: *Єдності, Свободи, Народна, Незалежності*, пров. *Вільний*, вул. *Світла, Золота, Зоряна*. Це менш продуктивним спосіб порівняно з трансонімізацією. Морфологічним способом утворено урбаноніми від апелятивів та ойконімів: *Вокзальна, Волонтерська, Острівська, Кільцева, Кленова, Народна*, пров. *Кар'єрний, Охтирська, Ірпінська, Бучанська, Гостомельська, Чорнобайська, Волноваська, Новомиколаївська, Новослобідська*, пров. *Новоукраїнський*. Морфолого-синтаксичний спосіб деривації представлений назвами, які утворено внаслідок субстантивації ад'єктивів: *Затишна, Прогресивна, Сучасна, Українська, Лавандова, Лагідна, Лазурова, пр-т Європейський, пров. Малий, Прямий*.

Крім годонімів, урбанонімну систему міста представляють агороніми – площі, майдани; мікрохороніми – парки, цвинтарі. Агороніми (назви площ) міста: площа *Героїв Майдану, площа Богдана Хмельницького, Соборна площа, Театральна площа*. Мікрохороніми (парки, цвинтарі): парки міста: *парк «Перемоги» (Міський сад), дендропарк, парк «Ковалівський», парк «Козачий острів»*. Цвинтарі: *Лелеківський, Арнаутівський, Далекосхідний, Рівненський, Завадівський, Старобалахівський*.

Таким чином, урбаноніми міста Кропивницького відповідають принципам української топоніміки, відображають сучасну ідеологічну політику держави, мають етнічну, культурну специфіку міста. В урбаноніміконі Кропивницького переважають меморіальні назви (несуть інформацію про історію краю та держави).

Висновки. Урбаноніми міста Кропивницького мають демократичний, проукраїнський характер, відповідають ідеям, тенденціям української топонімної системи. Найдинамічніша підгрупа на честь героїв та полеглих героїв російсько-української війни, а також на честь місцевих видатних діячів, науковців, митців; історичні назви та назви, що характеризують місцевість.

За семантикою твірних основ урбаноніми міста Кропивницького поділяються на відонімні (593; 55%) та відапелятивні (488; 45%). Нові урбаноніми міста Кропивницького утворено лексико-семантичним, морфологічним та морфолого-синтаксичним способами.

Перспективою дослідження стануть нові урбаноніми міста для створення сучасної лінгвальної картини урбанічного простору міста Кропивницького.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013. №17. С. 150. (Зі змінами, внесеними згідно із Законами № 317-VIII від 09.04.2015, ВВР, 2015, № 26, ст. 2–4. № 3005-IX від 21.03.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4865-17#Text> (дата звернення: 16.02.2025).
2. Лучик В. В. Особливості становлення української урбанонімії. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВЦ КДПУ. 2002. Вип. 44. С. 3–5.
3. Лучик В. В. Методи української ономастики на тлі теоретичних досягнень світової ономастики. *Słowińska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey–Feleczko i A. Cieślakowey przy współdziale J. Dumy*. Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. Т. I. С. 69–70.
4. Лучик В. В. Міські назви (урбанонімія). *Słowińska onomastyka: encyklopedia*. Т. 2. Warszawa-Kraków, 2003. С. 313–316.
5. Негер О. Б. Характеристика об'єкта як позамовний чинник розвитку урбанонімів Закарпаття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 17–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_8 (дата звернення: 10.03.2025).
6. Негер О. Б. Про функції урбанонімів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Філологія. 2019. Вип. 1. С. 83–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2019_1_15.
7. Бачинська Г., Тишковець М. Урбанонімна система міста Тернополя. *Наукові записки ТНПУ*. Серія: Мовознавство. 2014. Вип. II(24)2014. С. 15–18. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6443/1/Bachynska.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).
8. Бачинська Г., Вербовацька О. Сучасний урбанічний простір міста Тернопіль. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2023. Vol. XI/2: 2023. PP. 17–27. <https://doi.org/10.14746/sup.2023.11.2.01>.
9. Мартос С. А. Словотвірна структура годонімів Херсона. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Том. 1. №26. С. 243–249. URL : <http://zum.onu.edu.ua/article/view/181326> (дата звернення: 10.03.2025).
10. Галай О. Б. Українська урбанонімія Закарпаття XX–XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філолог. Наук : 10.02.01; Ужгородський нац. ун-т. Ужгород, 2009. 29 с.
11. Титаренко А. А. Урбанонімія Кривого Рогу: структура, семантика, функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Дніпропетровський нац. ун-т. ім. О. Гончара. Дніпропетровськ, 2015. 21 с. URL : <https://uacademic.info/ua/document/0416U001004> (дата звернення: 03.03.2025).
12. Фернос Ю. І. Вплив процесів декомунізації на систему урбанонімів м. Умані. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2018. № 2 (16). С. 299–304. URL : <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2018/2/30.pdf> (дата звернення: 17.01.2025).
13. Гріччина А. В. Урбаноніміка як галузь сучасних топонімічних досліджень. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2017. Вип. 45. С. 3–8. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_2017_45_3 (дата звернення: 03.03.2025).
14. Жосан О. Є. Вулиці Єлисавеграда – Зінов'євська – Кірово – Кіровограда в першій половині XX століття: історичний нарис. КЗ «КОІППО ім. В. Сухомлинського», 2019. 108 с.
15. Центральноукраїнське бюро новин – Central Ukrainian Bureau of News, CBN. 31.01.2024. URL : <https://cbn.com.ua/news/2024-01-31-u-kropyvnytskij-gromadi-perejmenuvaly-300-vulyts-z-2014-roku-foto> (дата звернення: 03.03.2025).
16. Без купюр. 30.10.2022. URL : <https://www.kypur.net/toponimichna-komisiya-zaproponuvala-novi-nazvy-57-my-vulyczy-i-provulkiv-kropyvnytskogo/> (дата звернення: 04.03.2025).
17. Вулиці Кропивницького. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/cite_note-2 (дата звернення: 17.01.2025).